

Valinnanvapauslaki osana sosiaali- ja terveyspalveluja koskevaa lainsäädäntöä

Laki asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa (*valinnanvapauslaki*) määrittelee miten asiakas voi valita julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajan. Lisäksi laissa määritellään ketkä voivat olla näiden valinnanvapauspalvelujen tuottajia, millaisella menettelyllä tuottajaksi tullaan ja miten valinnanvapauspalvelujen rahoitus toteutetaan. Laki täydentää muuta lainsäädäntöä, jossa määritellään julkiset sosiaali- ja terveyspalvelut, niiden järjestämisvastuu ja rahoitus sekä asiakkaan ja potilaan oikeudet sekä toiminnan valvonta. Sen vuoksi valinnanvapauslain vaikutuksia arvioitaessa on otettava huomioon myös muut sosiaali- ja terveyspalveluja sääntelevät lait ja niiden muodostama kokonaisuus. Tässä muistiossa kuvataan tiivistetysti lainsäädännön kokonaisuus ja valinnanvapauslain asema osana sitä.

Sosiaali- ja terveyspalvelut ja niiden sisältö määritellään useissa erityislaeissa. Esimerkkeinä näistä voidaan todeta muun muassa sosiaalihuoltolaki, vanhuspalvelulaki, vammaispalvelulaki, lastensuojelulaki, terveydenhuoltolaki, mielenterveyslaki ja tartuntatautilaki. Näissä erityislaeissa ja niiden perusteella määritellään väestölle annettavat palvelut, niiden sisältö ja laajuus. Nyt järjestämisvastuussa ovat kunnat ja kuntayhtymät. Vuoden 2019 alusta lukien vastuu siirtyy perustettaville maakunnille.

Edellä todettujen erityislakien velvoitteet koskevat kokonaisuudessaan valinnanvapauslain mukaisia palveluja. Maakuntien ja valinnanvapauspalvelujen tuottajien vastuulla on, että asiakkaat saavat jatkossakin sosiaali- ja terveyspalvelut erityislakien mukaisesti.

Asiakkaan ja potilaan asemaan vaikuttavat lisäksi useat muut lait, kuten laki potilaan asemasta ja oikeuksista ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Näissä laeissa säädetään myös muistutus- ja kantelumenettelyistä, jos asiakas on tyytymätön saamaansa palveluun. Asiakkailta perittävistä maksuista säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa. Lain mukaisia maksuja sovelletaan myös silloin, kun asiakas käyttää valinnanvapauslain mukaista valintaoikeuttaan.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisesta säädetään nyt useissa eri laeissa, kuten kansanterveyslaki, erikoissairaanhoidonlaki, terveydenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki, kehitysvammalaki, yksityisestä terveydenhuollosta annettu laki ja yksityisistä sosiaalipalveluista annettu laki. Palvelujen tuottamista koskeva lainsäädäntö uudistetaan samanaikaisesti valinnanvapauslain säätämisen kanssa. Ehdotus laiksi sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisesta on ollut lausuntokierroksella. Lain mukaan kaikkien palvelun tuottajien on oltava valvontaviranomaisen ylläpitämässä julkisessa tuottajarekisterissä. Laissa säädetään edellytykset ja menettelyt, jotka edellytetään rekisteriin pääsemiseksi. Vaatimukset ovat yhdenmukaisia sekä julkisille, yksityisille ja kolmannen sektorin palvelun tuottajille ja niillä varmistetaan, että palvelutuotanto täyttää muun muassa asiakas- ja potilasturvallisuutta koskevat vaatimukset. Lisäksi laissa säädetään palvelun tuottajien viranomaisvalvonnasta. Tuottajalain on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2019.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu siirtyy vuoden 2019 alusta lukien maakunnille. Maakuntien tehtäviä ja vastuita määrittelevä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki säädetään osana sote- ja maakuntauudistusta. Sitä koskeva esitys annetaan eduskunnalle helmikuussa 2017. Maakunnan järjestämisvastuu tarkoittaa, että sen on seurattava ja ohjattava vastuulleen kuuluvia

sosiaali- ja terveyspalveluja ja huolehdittava siitä, että asiakkaat saavat lainsäädännön edellyttämällä tavalla ja yhdenvertaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon erityislakien mukaiset palvelut. Maakunnan tehtävänä on seurata ja ohjata palvelun tuottajien toimintaa. Tätä maakunnan vastuulla olevaa seurantaa, ohjausta ja valvontaa koskevat säännökset ovat järjestämislaissa ja valinnanvapauslaissa. Järjestämislaissa on lisäksi säännökset, joiden perusteella sosiaali- ja terveysministeriö seuraa ja ohjaa maakuntien toimintaa siten, että yhdenvertaisuus toteutuu koko maan tasolla.

Sosiaali- ja terveydenhuollon erityislakeihin valmistellaan erikseen sote-järjestämislain ja valinnanvapauslain edellyttämät muutokset. Esimerkkeinä näistä voidaan todeta sosiaalihuoltolaki ja terveydenhuoltolaki. Sosiaalihuoltolaissa on mm. säädetty asiakkaan oikeudesta hakea muutosta sosiaalihuoltoa koskevasta viranomaisen päätöksestä. Nämä muutoksenhakusäännökset uudistetaan valinnanvapauslain perusteella siten, että muutoksenhaussa otetaan huomioon sote-keskuksen vastuulla olevat sosiaalipalvelut. Vastaavasti terveydenhuoltolaissa nyt olevat säännökset potilaan valinnanvapaudesta voidaan poistaa, koska valinnanvapauslaissa säädetään kattavasti asiakkaan valinnanvapaudesta.